Arşiv Belgelerine Göre Keferdiz Nahiyesi (1516-1969)*

Dr. Öğr. Üyesi Osman Karlangıç

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7572-9726>

Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Batman – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 08.10.2021

Kabul: 28.12.2021

On-line Yayın: 31.12.2021

Anahtar Kelimeler

Keferdiz
Sakçagözü
Ağca Bey
İnce Bey
Kel Mustafa
Eşkialık

Araştırma Makalesi

* “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52882>**Öz**

Keferdiz, Yavuz Sultan Selim’in Mısır Seferi sırasında Osmanlı topraklarına katılmış, Osmanlı hâkimiyetinden sonra idari açıdan uzun yıllar Maraş’a bağlı kalmıştır. 19. yüzyılın ortalarında Halep’in Kilis Kazasına tabidir. Nahiye, Fırka-i İslahiye’nin 1865’teki ıslah hareketiyle yeni oluşturulan İzziye Kazası sınırlarına dahil edilmiş, 1866’da İslahiye Kaymakamlığı sınırları içerisine katılmıştır. İdari açıdan bağlı olduğu İslahiye, Cebeli Bereket Sancağı sınırlarına dâhil edildiğinden Keferdiz de 1933’e kadar Cebel-i Bereket’e bağlı kalmıştır. Bu bağlılık devam ederken nahiye merkezi Keferdiz’den Sakçagözü’ne taşınmış (1919); 1933’te Cebel-i Bereket Vilayeti ilga olunca da Gaziantep’e bağlanmıştır. Keferdiz adı zamanla geri plana düşerken Sakçagözü ismi ön plana çıkmaya başlamış ve 1969’da Sakçagözü Belediyesi kurulmuştur. Nahiye zaman zaman eşkıyalık olaylarına da sahne olmuştur. 1850’lerde nahiye müdürü Kel Mustafa ile Bulanık Nahiyesi müdürleri İnce ve Ağca Beyler arasında yaşanan çatışmalar Keferdiz’de yağma ve öldürmelere neden olmuş, köyler talan edilmiştir. Kel Mustafa, etrafına topladığı adamlarıyla yağma ve gasp olaylarına girişmiştir. Ancak üzerine asker sevk edilerek adamları dağıtılmıştır. Kardeşleri Ali ve Güllü beyler ise mahkum olmuşlardır. Nahiyeye bağlı köylerde hırsızlık ve gasp olayları Fırka-i İslahiye’nin gelişine kadar devam etmiştir. Sonrasında düzen tesis edilmiştir. Düzen tesis edilse de 19. yüzyıl sonlarında konargöçerler Keferdizlilerin mallarını çalmış ve ekinlerine zarar vermişlerdir. Nahiye eski alışkanlıkların etkisiyle eşkıyalık olaylarının Cumhuriyet’in ilk yıllarında da devam ettiği görülmektedir. Ayrıca Hz. Ukkâşe Türbesi’nin güvenlik ve tamiri; inşaatı yarım kalan bir iptidai mektebinin tamamlanması gibi durumlar da söz konusu olmuştur. Yine Sakçagözü’nde tarihi eser çıkartmak için kazı çalışmaları yapan uzmanlar olup bunların izin ve süre uzatma işlemleri de belgelere yansımıştır.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Karlangıç, O. (2021). Arşiv Belgelerine Göre Keferdiz Nahiyesi (1516-1969). *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(88): 301-320.

Keferdiz Township in the According to Archive Documents (1516-1969)*

Asst. Prof. Dr. Osman Karlangıç

Batman University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History, Batman – TURKEY

Article History

Submitted: 08.10.2021

Accepted: 28.12.2021

Published Online: 31.12.2021

Keywords

Keferdiz
Sakçagözü
Ağca Bey
İnce Bey
Kel Mustafa
Banditry

Research Article

* Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52882>**Abstract**

Keferdiz was joined the Ottoman lands during the Egyptian Campaign of Yavuz Sultan Selim, and remained administratively tied to Maraş for many years after the Ottoman rule. It was subjected to the Kilis District of Aleppo in the middle of the 19th century. The township was included within the borders of the Izziye District, which was newly created with the rehabilitation movement of the Firka-i İslahiye in 1865, and in 1866 it was included within the borders of the İslahiye District Governorship. Since İslahiye, to which it is administratively affiliated, was included within the borders of the Gibril Bay of Cebel-i Bereket, Keferdiz remained attached to Cebel-i Bereket until 1933. While this attachment continued, the town center was moved from Keferdiz to Sakçagözü (1919); When Cebel-i Bereket Province was abolished in 1933, it was attached to Gaziantep. While the name Keferdiz fell into the background over time, the name Sakçagözü started to come to the fore and Sakçagözü Municipality was established in 1969. The township had occasionally been the scene of banditry events. In the 1850s, the clashes between the district director Kel Mustafa and the directors of the Bulanik District Governors İnce and Ağca Bey caused looting and killing in Keferdiz, and the villages were plundered. Kel Mustafa engaged in looting and extortion with the men he gathered around him. However, soldiers were sent on him and his men were dispersed. His brothers Ali and Güllü were convicted. Theft and extortion in the villages of the sub-district continued until the arrival of the Firka-i İslahiye. Afterwards, order was established. Although order was established, in the late 19th century, nomads stole the property of the people of Keferdiz and damaged their crops. It is seen that banditry incidents continued in the first years of the Republic with the effect of old habits in the township. In addition, there had been developments such as the security and repair of the Hz. Ukkâşe Tomb, the completion of a primary school whose construction was unfinished. Again, in Sakçagözü, there were experts excavating historical artifacts; their permission and time extension procedures are also reflected in the documents.

GİRİŞ

Çoğulu “nevâhî” olan nahiye, lugatta “yan taraf, kenar, yan, civar, çevre, küçük yer; bölge” gibi anlamları ifade etmektedir (Devellioğlu, 1996: 798). Osmanlı yönetim sistemi içerisinde bazen bir yönetim bölümünü, bazen bir bölgeyi, bazen de coğrafi olarak küçük veya büyük çevreyi, yöreyi, semti karşılayacak şekilde kullanılmıştır (Şahin, 2006: 306-308). Gökbilgin’e göre ise nahiye, “19. asrın ikinci yarısından itibaren idari teşkilatta mülki taksimatın en küçük parçasını bildiren bir tabirdir” (Gökbilgin, 1964: 37). Tahrir defterleri incelendiğinde nahiyeler, 19. yüzyılda Osmanlı taşra sistemi içerisinde eyalet-sancak-kaza gibi yönetim birimlerinin bir alt yönetim kademesi olarak değerlendirilmemiş, “daha çok küçük ölçekli coğrafi ünitelerdeki köy ve mezraları kapsayan adli bir birim” olarak görülmüştür (Özçağlar, 2014: 286-287). Kadıların yardımcıları olan naipler, kadıların kendi yargı alanlarında olup da ulaşamadıkları nahiyelere tayin edilirlerdi (Ortaylı, 2008: 237).

17. ve 18. yüzyıllarda tımar sisteminin geri plana düşmesiyle nahiyeler bir alt birim olarak daha görünür hale gelmiştir (Aysal ve Arslan, 2018: 246). Tanzimat sonrasında bu durum değişmiş, vilayetlerin yönetim alt birimleri liva, kaza, nahiye ve köyler olmuştur (Ortaylı, 2008: 498). Artık, Tanzimat’tan sonraki süreçte kazadan daha küçük idari birimi ifade eden bir kavramdır. Bu dönemde yapılan yeni düzenlemelerle durum daha da belirginleşmişti. 1864’te “birkaç köyün toplanmasıyla meydana gelen ve kazalara ilhak edilerek idare edilen yerler” olarak ifade edilmiştir (Aysal ve Arslan, 2018: 246). Nahiyelerle ilgili daha etraflı düzenlemeler 1871 Nizamnamesiyle gerçekleştirilmiştir. Bu nizamname kaza ile köy arasında, köylerle çiftliklerin bir araya gelmesiyle meydana gelen, bir yönetim birimi kurulmasını öngörmüştü. Beş yüz kişiden fazla nüfusa sahip köy ve çiftlikler nahiye oluşturabilirdi (Çadircı, 2008: 253). Bahsi geçen nizamname, kazanın bir alt birimi olarak nahiyenin statüsünde önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Nizamnameye göre nahiyede tamamen yerel bir yönetim oluşturulması öngörülmektedir. Nahiyelerin başında bir nahiye müdürü bulunacak, bu kişi nahiye ahalisinden seçilecek ve 25 yaşından büyük olup okuryazar olacak, Osmanlı tebaası olma şartı aranacaktı. Ataması vali tarafından yapılarak Dahiliye Nezaretince de onaylanacak, siyasi ve mali alanlarda hükümeti temsil edecekti. Köyler üzerinde hiçbir denetim ve müdahale hakkı yoktu. Nizamnameye göre oluşturulan nahiye meclisleri o yerin ahalisinden seçim usulüyle belirlenecekti (Ortaylı, 2008: 432). 1876’da bir Nevâhî Nizamnamesi çıkartıldı. Nahiye müdürü ve meclisinin halk tarafından dini ve etnik temsil esasına göre seçilmesi kuralını getiren bu nizamname uygulanmamıştır (Çadircı, 1997: 253).

1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu’nda “Türkiye coğrafi vaziyet ve iktisadî münasebet nokta-i nazarından vilâyetlere, vilâyetler kazalara, kazalar nahiyelere münkasemdir ve nahiyeler de kasaba ve köylerden terekkep eder” ifadesiyle nahiye; vilayet, kaza, nahiye, kasaba ve köy şeklindeki taşra idari yapısı içerisinde yer almıştır (Aysal ve Arslan, 2018: 426). 1945’te Anayasa’da nahiye ismi bucağ olarak değiştirilmiş ancak, nahiye olarak kullanımı da devam etmiştir (Şahin, 2006: 306-308). Keferdiz’in Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonraki durumunu ele alan bir çalışmanın tarafımızca tespit edilememiş olması bizi bu boşluğu doldurmaya yönelik çalışma yapmaya itmiştir. Bu çalışmada; Keferdiz Nahiyesinin Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde idari yapı içerisindeki durumu ve nahiyede 19. yüzyıl ortalarından Cumhuriyetin ilk yıllarına uzanan süreçte meydana gelen bir dizi asayiş problemleri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Keferdiz’in Osmanlı hâkimiyetine girdiği 1516’dan Sakçagözü adıyla belediye olduğu 1969 yılına kadar uzanan süreç incelenecektir.

1. Osmanlı’dan Cumhuriyet Dönemine Uzanan Süreçte Keferdiz’de İdari Yapı

Günümüzde Sakçagözü olarak nitelendirilen ve mahalle olarak idari yapıda varlığını devam ettiren Keferdiz, halk arasında genellikle Keferdiz ismiyle anılmaktadır. Osmanlı döneminde, Keferdiz Nahiyesi olarak adlandırılan bu yerleşim birimi Gaziantep’in Nurdağı ilçesi sınırları içerisindeydi. Bahsi

geçen nahiye belgelerde genellikle “Keferdiz” diye ifade edilirken bazen de “Kefruz (ŞD, 152-63/3)” olarak yazılmaktadır. Sakçagözü ifadesi de belgelerde zaman zaman “Sakçagöz” (DH. TMIK. M. 250-3/1) olarak geçmektedir. Günümüzdeki ulaşım ağları üzerinden; bağlı bulunduğu Gaziantep’e 50, Nurdağı ilçesine 19, İslahiye’ye 41, Maraş’a 67, Kilis’e 110 km uzaklıktadır. Batısında Nurdağı, doğusunda Gaziantep, güneyinde İslahiye ve kuzeyinde Kahramanmaraş yer almaktadır.

Keferdiz Nahiyesinin üzerinde bulunduğu bölge burada bulunan küçük devletleri birbirine veya bunları daha uzaktaki ülkelere bağlayan yolların doğal güzergâhı üzerindedir. Suriye, Anadolu ve Cebel-i Bereket, Adana Ovasını birbirine bağlayan geçitlerin üzerinde yer alır. Bahsi geçen nedenle tarih öncesi dönemlerden göç olaylarına, ticari ilişkilere sahne olmuştur (Karaboran, 1985: 304). Hititlere bağlı küçük krallıklardan Samal Krallığı’nın merkezlerinden biri de Keferdiz’dir. Daha sonra bölge Asur egemenliğine girmiştir (Üngör, 2011: 139-164). İskender’in ordularıyla Pers orduları arasındaki savaşlar sonucunda Persler tutunamayarak geri çekilince İskender de Amik Ovasına inmiş ve Keferdiz’in de olduğu bölgeye hâkim olmuştur (Ahmet Cevdet Paşa, 1991: 150). Bölgeye hâkim olan Roma’nın ikiye bölünmesiyle başlayan Doğu Roma (Bizans) hâkimiyeti Müslüman Arapların bölgeye akınları sonrasında ortadan kalkmış, burada Arapların hâkimiyeti başlamıştır. Abbasiler devrinde bölgenin Türkleşmesi başlamış; 1701’den sonra Selçuklu idaresine geçen bölgenin Türkleşme süreci hızlanmıştır (Ünal, 2006: 67-102). Bir müddet Suriye Selçukluları hâkimiyeti altında kalan bölge daha sonra Türkiye Selçuklu Devleti’nin idaresi altına girmiştir (Karaboran, 1985: 312). 13-15. yüzyıllarda Şam Türkmenlerinden Bozokların siyasi faaliyetlerde bulundukları ve iskân oldukları yerler arasında Maraş, Antep ve Hatay da yer alır. Bozoklar yoğun olarak Halep-Antep arasındaki Amik Ovasında bulunuyorlardı. Bahsi geçen bölge Keferdiz’i de içine alıyordu (Sümer, 1963: s.9). Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı-Memluk ilişkilerinin bozulmasıyla ortaya çıkan durumun savaşa dönüşmesiyle 1516’da Antep ve çevresi Osmanlı hâkimiyetine girmiştir (Ercan, 2002: 801). Keferdiz’in de bu tarihte Osmanlı hâkimiyetine girdiği düşünülebilir.

1522’de Dulkadiroğlu Ali Bey’in Ferhat Paşa’nın kıskançlığına kurban gitmesi ve katledilmesiyle Maraş bir eyalet haline getirilmişti (Gündüz, 2001: 194). Maraş’ın eyalet haline getirilmesinden bir yıl sonra Keferdiz, Maraş’a bağlı bir nahiye olarak belgelere yansımaktadır (Solak, 2002: 120). Çağıranganlı taifesinin yerleri belli olan kısmı 1526 yılında Maraş Kazasının Keferdiz Nahiyesindeydi. Nüfusları 139 hane ve 19 nefer olarak kayıtlara geçmişti. Yine aynı taifenin Şeyh Ali Oğlu cemaati 19 haneden oluşmakta ve burada bulunmaktaydı (Çalışkan, 2020: 972). 1555 tarihli Maraş Mufassal Defteri’nde Keferdiz’de Çakırlı cemaatinin yaşadığı, burayı kışlak olarak kullanıp zirai faaliyette bulunduğu bilgisi yer almaktadır. (Karaboran, 1985: 319-320). Keferdiz Nahiyesi 1563’te de Maraş’a bağlı olup 929 vergi nüfusu, 21 köy ve 26 mezrası bulunmaktadır (Çalışkan, 2020: 972).

16. yüzyıl sonlarında Keferdiz’in şenlendirilmesi çabaları göze çarpar. 1595’te Maraş Kadısı, Kemer Nahiyesinin Keferdiz denilen mahallinin geçit noktasında bulunduğunu, buradan geçen yolculara zarar verildiğini, verilen bu zararların önüne geçmek için “şenlenub mamur” olması için yapılacak sürgünlerle buralara insan yerleştirilmesini üst makamlara yazmıştı. Bahsi geçen talebe karşılık gönderilen Hatt-ı Hümayunda, gecikmeksizin bu mahalle insan yerleştirilmesine onay verilmiştir. Ferman gereğince “Haymana taifesinden” gönüllü olanlardan Keferdiz’e insanlar yerleştirilerek derbendin şenlendirilmesi emredilmiştir. Böylece Keferdiz’deki derbentlerden herhangi bir kimseye zarar ziyan verilmesi ihtimalinin ortadan kaldırılması istenmiştir. Bahsi geçen faaliyetler gerçekleştirilirken belirli bir yol tutulması, Keferdiz’i şenlendirme bahanesiyle kimseye zulüm ve düşmanlık yapılmaması, bu konuda azami hassasiyet gösterilmesi istenmiştir (A. {DVNSMHM.d.. 73-621).

Timar tevcihi ile ilgili belgelere bakarak Keferdiz Nahiyesinin 1800’lü yıllara kadar bağlı olduğu yönetim birimlerini tespit etmek mümkündür. Osmanlı arşiv belgelerine göre nahiye 1523’te ve 1563’te

Maraş'a bağlıdır (Çalışkan, 2020: 971-972). 1664'te¹, 1701'de², 1709'da³, 1744'te (AE. SMHD. I. 64-4154) ve 1756'ta Maraş'ta tabidir (AE. SOSM. III. 51-3666). 1781 tarihli bir belgede Seyyid Ali'ye mülâzemet verilmesinden bahseder. Burada da Keferdiz Nahiyesinin Maraş Sancağına bağlı olduğu görülmektedir (AE. SABH. I. 211-13952). 1797'de bu bağlılık değişmez (AE. SSLM. III, 225-13146).

Keferdiz'in de içinde bulunduğu coğrafya 1831'den itibaren Mısırlı İbrahim Paşa'nın hâkimiyetinde sekiz yıl kalmıştır (Tuncel, 2002: 6). Tanzimat'ın ilk yıllarında Keferdiz'in ilişkilerinin yoğun olduğu Kilis Livası Halep'e, Maraş Livası ise Adana'ya tabidir. Bahsi geçen dönemde bazı eyaletler büyütülmüş, bazı livalar da (sancak) eyalete dönüştürülmüştür. Bunun dışında büyük değişiklikler yoktur (Karal, 2007: s.128). Dolayısıyla uzun yıllar Maraş idari yapısı içerisinde adı geçen Keferdiz'in 19. yüzyıl ortalarında (1852) Halep Eyaletinin Kilis Kazasına bağlı olduğu görülmektedir (MLV 257-72/3). 1862 tarihli bir belgede Keferdiz'in, Kilis Kazasına bağlı olduğu ve Karacalı ve Artanlı oymaklarıyla ve Antep kolu köylerinin kuralarının tamamlandığı belirtilmektedir (A] MKT.NZD. 425-6).

Antakya'dan Maraş'a uzanan güzergâhın genelinde 19. yüzyıl ortalarında sorunlar yaşandığı görülmektedir. 1861 yılında Maraş'ta genel güvenliğin her geçen gün sağlanmasıyla ziraat ve ticaretinin arttığına dair haberler İstanbul'a ulaşmaktadır. Ancak, Halep'in Kilis Kazasına bağlı ve Maraş arazisinde olan Keferdiz nahiyesine bağlı Çerçili, İnbaşı, Keller⁴, Bağçe, Hanağzı köyleri ahaliileri "fi'l-asl kuttai tarik (yol kesen, eşkıya) ve hayâdid (haydutlar) gürûhundan ve envai cinâyet ve hıyâneti irtikâb iden" eşkıyanın barınağı olan mahallerden olup eşkıyaların işledikleri cinayetlere ve hıyanetlere destek vermeleri nedeniyle sorunlu bir yer olarak görülmektedir. Asayişli sağlamak için iki kır serdari maiyetiyle birlikte buralara görevlendirilmiş ve asker istihdam edilmişti. Maraş gelirlerine dâhil olan Keferdiz aşarının toplanmasına riayet edilmemesinin hazinenin gelirlerinin azalması ve nahiyenin masraf ve zararının artması anlamına geldiği, dolayısıyla aşarın toplanması için eşkıyanın def edilmesi istenmişti. Ancak yönetim bütünlüğünün olmaması dolayısıyla istenilen başarı elde edilememiştir (MLV 608-2/2).

Bahsi geçen dönemde Keferdiz yönetim karmaşası yaşamaktaydı. Hükümet, nahiyenin vergilerini Halep'ten, aşarını Maraş'tan istiyor; güvenliği ise Kilis Kazasından soruluyordu. Yukarıda bahsedilen sorunların ortaya çıkardığı asayişsizliğin ortadan kaldırılması için Maraş mutasarrıfına ve Halep valisine gönderilen bir yazıda Keferdiz, Ekbaz, Tiyek ve Hacılar nahiyelerinin idari bağlılıklarının değiştirilmesi istekleri göze çarpmaktadır. 1861'de Keferdiz Kilis Kazası sınırları içerisindeydi. Yine Ekbaz, Tiyek ve Hacılar nahiyeleri ise Maraş sınırlarına dâhil olup Maraş'a otuz iki, Halep'e ise 12 saat mesafede olup halkı "kutta'i tarîk"tir. Keferdiz'in halkı da diğerleri gibi eşkıyalık yapmaktadır. Yani Ekbaz, Tiyek ve Hacılar idari yönden Maraş'a bağlı olup neredeyse Maraş'la sınırları bulunmamaktaydı. Çünkü Keferdiz Nahiyesinin sınırları Gâvur Dağı'nın eteklerine kadar uzandığı için bahsi geçen yerlerle Maraş'ın -arazi bakımından- bağlılığını koparmaktaydı. Bu nahiyelerle Maraş'ın arasına giren Keferdiz ise Maraş arazisinde olup Kilis hükûmetine bağlı idi. İdari bölünmüşlük bu sahada devlet otoritesine büyük darbe vurmaktaydı. Bahsi geçen nahiyelerden Keferdiz'in tamamıyla Maraş'a bağlanması; Ekbaz, Tiyek ve Hacılar nahiyelerinin de Halep'e bağlanması, böylece buralarda ahalinin inzibat altına alınması ve aşar bedelinin düzenli toplanması, hazinenin de bundan yarar

¹ Keferdiz Nahiyesinin Sini Mezrasında 4.500 akçe tımarın sahibi Ahmet, Boğazhisar muhafazası için gönderilen fermana uymadığından tımarı elinden alınarak Bilal'e verilmiştir. AE. SMMD. IV. 104-12086/H.30.02.1075[08.09.1664]

² Maraş Sancağına bağlı Keferdiz Nahiyesinin Venk-i Kebir Karyesi ve haricindeki 2.848 akçelik tımar Ahmet'ten alınarak Ali'ye verilmiştir. AE. SMMD. II. 42-4149/H.12.09.1112[20.02.1701]

³ Keferdiz Nahiyesinde Kelbolaş Karyesinde boşta olan 7.546 akçe üç kılıç tımar Hasan'a tevcih edilmiştir. AE. SMMD. III. 55-5540/H.28.11.1120[08.02.1709]

⁴ Bugünkü Fevzipaşa.

sağlaması söz konusuydu. Ancak Kilis Meclisi buna karşı çıkmıştı. Sorunun çözümünde Maraş mutasarrıfı ve Halep valisinin istişarelerinin önemli olduğu, bu tür şeylerin istişareler yoluyla yapılmasının daha uygun olacağı merkezden yazılmıştı. Maraş mutasarrıfın gönderdiği ve Meclis-i Vala'ya havale edilen yazıda ise bazı "erbâb-ı vukuf"un ve halkın da bu idari değişikliğe olumlu baktığı yönünde görüş bildirilmişti (A) MKT. UM 464-38).

1865'te Kilis Kazasından ayrılan idari birimlerden yeni bir kaza kurulmuştu. Kürd Dağı aşiretlerinden Okçu İzzeddinlü, Şeyhlü, Amiki aşiretleri, Gâvur Dağı'nın Keferdiz Nahiyesi ve Meydanlı'nın birleştirilmesiyle İzziye Kazası ortaya çıkmıştı. Kazaya Şehzade İzzeddin'in adına izafeten bu ad verilmişti (Yavuz, 2004: 66). Fırka-i İslahiye'nin⁵ ıslahatları başarı kazandıkça yeni yerleşim yerleri teşkil edilmekteydi. Bunlardan biri de yolların kesişme noktasında olan İslahiye'nin doğuşuydu. Kerkütlü, Hanağzı, Çerçili, Kürdbağçesi, Eğintili Nahiyeleri ve Kürd Dağı'ndan Keferdiz Nahiyesi ve bereketli Dumdum ovası birleştirilerek yeni, geniş bir kaza oluşturulmuş ve bu kazaya İslahiye adı verilmiştir. Halep'e bağlı Delikanlı ve Maraş'a bağlı Çelikanlı aşiretleri verimli ve güzel bir ova olan Dumdum ovasında iskân edilerek yerleşik hayata geçirilmiştir. Bahsi geçen aşiretlerden birçok köyler oluşturulmuş, kaza merkezinin oluşturulması işine girilmiş, Nigoli Kalesi civarında bir kasaba ve hükümet konağı inşasına başlanmıştır. Yukarıda bahsi geçen her iki aşiretin ağalarından bazıları bir miktar haneleriyle İslahiye kazasına iskân edilmişlerdir. Keferdiz hanedanından Ali Ağa da İslahiye kaza meclisinde azalığa seçilmiştir. İslahiye liva merkezi olmak üzere İzziye, Hassa ve Bulanık Kazaları buraya bağlanarak Maraş mutasarrıflığına bağlı bir kaymakamlık oluşturulmuştu. Böylece Maraş'la Kilis arasında yönetim ve arazi anlaşmazlığına konu olan sorunlar çözülmüştür. Çünkü Maraş Sancağında addedilen Hacılar, Tiye, Ekbez nahiyeleri ve Gâvur Dağı'nın güneydoğusunda bulunan Kürt nahiyeleri aşarı Maraş mal sandığına ait olup vergileri Kilis defterlerine kayıtlıydı. Bu durum karışık bir vaziyet arz ediyordu. Kürd Dağı'ndaki ahaliyle birlikte bu nahiyeler de İslahiye'ye bağlanarak Kilis'le bağı kesilmiş ve karışıklığa son verilmiştir (Ahmet Cevdet Paşa, 1991: 150-151). Çünkü sorun çözülmeden önce aşar meselesi nahiye müdürlerinin çatışmasına, bir dizi yağma ve öldürmelere neden oluyordu. 1866 yılında devlet düzeni tesis edildikten sonra yapılan sayımda İslahiye Kaymakamlığına bağlı Keferdiz'in Müslüman nüfusu 255 hane ve 504 kişiden, gayrimüslim ahali ise 1 hanede 4 kişiden ibarettir (Yavuz, 2004: 68).

Halep'e bağlı Cebel-i Bereket, Adana Vilayetine teşekkülüyle Payas'la birlikte Adana'ya bağlanmıştı. 1878'de sancağın yeni merkezi Yarpuz olmuştu. Bahsi geçen süreçte İslahiye'nin bu sancağa katılmasıyla Keferdiz de sancağın sınırlarına dahil olmuştu (Y. PRK. DH. 1-16). Yine 1882'de İslahiye, Cebel-i Bereket Sancağının bir kazası olduğundan Keferdiz'de Cebel-i Bereket'e bağlılığını sürdürmektedir (Talayhan, 2001: 27).

Keferdiz'in daha önce uzun yıllar Maraş'a bağlı kalmasının ve ilişkiler ağının Maraş'la daha yoğun olmasının etkisiyle sonraki dönemlerde de bu vilayete bağlanma arzusu devam etmiştir. Sadaret makamına gönderilen 1892 tarihli bir yazıda Keferdiz Nahiyesi ve köylerinin Maraş'a bağlanma arzusunu gösteren bir istek yer almaktadır. Arzularını dile getiren Keferdiz Nahiyesi köylerinin muhtarları nahiyenin "savunma ve siyâset" yönünden Maraş'la münasebetinin daha fazla olduğunu, nahiyelerinin Cebel-i Bereket Sancağından alınarak "Maraş'a ilhâk" ettirilmelerinin hukuklarının muhafazası ve muhtarlıklarının devamı için çok önemli olduğunu dile getirmişlerdir. Daha önce yine bu konuda yazdıklarını, üst makamlardan keyfiyetin Maraş mutasarrıflığına yazıldığını, Maraş mutasarrıflığının da aynı yönde görüş bildirdiğini ancak, bir netice çıkmadığını, bu nedenle tekrar müracaat ettiklerini ifade etmişlerdir. Bahsi geçen Muhtarlar Höyük, Türkan, Kartal, Sarı Kuyu, Güllü Oba, Sakçağöz, Hisar ve Ebkebüz köylerinin muhtarlarıdır (DHMKT. 1932-3).

⁵ Fırka-i İslahiye'nin faaliyetleri için bakınız. Yusuf Halaçoğlu. Fırka-i İslahiye ve Yapmış Olduğu İskan. *Tarih Dergisi*. S. 27. s.1-20.

1919 yılının Aralık ayında Keferdiz Nahiyesi müdürünün nahiyenin idari işlerini Sakçagözü mevkiinden yürüttüğü görülmektedir. 20 Aralık 1919 tarihli ve 1096 numaralı yazıya verilen cevapta buraya “hakiki müdürlük” verildiği belirtilmiştir. Böylece üst makamlara bildirilmesiyle müdürlük merkezinin Sakçagözü olması kabul edilmiştir. Yine 28 Ocak 1920 tarihli ve 21306 numaralı tezkire zeylinde “Sakçagöz mevkii”nin İslahiye Kazasına bağlı Keferdiz Nahiyesinin merkezi olduğu, Nahiye müdürünün Sakçagözü’nde oturup görevini burada sürdürdüğü belirtilmiştir (DH. İ. 14-1).

Keferdiz Nahiyesinin tespit edebilen köy ve mezralarının isimleri, bir kısmı 17. ve 18. yüzyıllarda olmak üzere, Kösebelik (AE. SSLM. III, 225-13146), Sini (AE. SMMD. IV. 104-12086), Venk-i Kebir (AE. SMMD. II. 42-4149), Kelboluş (AE. SMMD. III. 55-5540), Gülbulasın (AE. SMHD. I. 64-4154), Servi (AE. SMHD.I. 100-7051), Keferdiz (AE. SMHD.I. 216-17104), Dışan (AE. SOSM. III. 51-3666-0), Kızılağıl (AE.SMST III./6-386-0), Ebkebüz, Höyük, Türkan, Sarı Kuyu (Sarı Kaya), Güllü Oba, Sakçagözü, Hisar (DH. MKT. 1932-3) Kocalar, Kartal, Eğmir Köse, İkizkuyusu, Katrancı Sağır, Katrancı Kebir, Kesten (MLV 753-51/3), Çerçili, İnbaşı, Keller, Bağçe ve Hanağzı (MLV, 608-2/2), Hz. Ukkâşe Türbesi etrafında ortaya çıkan Durmuşlar (BOA BEO 1651-123814/2), yine bu dini mekana yakınlığıyla manevi duyguların güçlü olduğu ve 1930’larda Bilal adlı bir şeyhin etkisinin hissedildiği Hamidiye’dir (Danacı) (Balci, 2009: 84). 1892’de Keferdiz Nahiyesi köy muhtarlarından tespit edebilenlerin isimleri ve görev yaptıkları köyler ise şöyledir: “Höyük Muhtarı Mustafa, Türkan Karyesi Muhtarı Yusuf, Kartal Karyesi Muhtarı Ali, Sarı Kuyu Karyesi Muhtarı Süleyman, Güllü Oba Karyesi Muhtarı İsmail, Sakçagözü Karyesi Muhtarı Mehmet, Hisar Karyesi Muhtarı Mehmet (DHMKT. 1932-3).

Keferdiz’in de bağlı olduğu Cebel-i Bereket ise daha önce Halep’e bağlı olarak varlığını devam ettirmiş, Adana Vilayetine teşekkülüyle Payas’la birlikte Adana’ya bağlanmıştır. 1878’de sancağın yeni merkezi Yarpuz olmuş, II. Meşrutiyet döneminde merkez Osmaniye’ye kaydırılmış ve bu durum Cumhuriyet’in ilk yıllarına kadar böyle sürmüştür. Sancağın sınırlar Kuzeyde Düziçi, doğuda Bahçe, İslahiye, Kuzey doğuda Kadirli, batıda Ceyhan, güneydoğuda Erzin ilçeleriyle çevrilidir (Aysal ve Arslan, 2018: 426).

1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile sancaklar vilayete dönüştürülünce Bahçe, Dört Yol, Hassa, İslâhiye ve Ceyhan kazaları Cebel-i Bereket denilen yeni vilayetin sınırları dâhilinde kalmıştır. 20 Mayıs 1933 tarih ve 2197 sayılı “Bazı Vilâyetlerin İlgası ve Bazılarının Birleştirilmesi Hakkındaki Kanun” ile Cebel-i Bereket Vilayeti ilga edilmiş, vilayet dâhilindeki kazaların bir kısmı Adana’ya bir kısmı ise Gaziantep’e bağlanmıştır. Bu kazalardan Osmaniye, Bahçe, Ceyhan ve Dört Yol Adana Vilayeti sınırlarına dâhil olurken; İslâhiye Kazası, Gaziantep’e bağlanmış, İslahiye’ye bağlı olan Keferdiz de aynı vilayetin sınırlarına dâhil olmuştur (Aysal ve Arslan, 2018: 426).

İkinci Meşrutiyet’in ilanından sonra (1908) Keferdiz ismi zamanla geri plana düşerken Sakçagözü ifadesi öne çıkmaya başlamış, nahiyenin merkezi konumuna gelen Sakçagözü Köyünde belediye kurma girişimleri başarıyla neticelenmiştir. Danıştay Üçüncü Dairesi İslahiye İlçesinin Sakçagözü Bucağının Sakçagözü Köyünde belediye kurulması için gönderilen evrakı incelemiş; Sakçagözü İhtiyar Heyeti Meclisinin, köylerinde belediye kurulması hususunda “1580 Sayılı Kanunun 7469 Sayılı Kanunla değişik 7’nci maddesi hükmüne göre” mahalli mülkiye amirliğine usulü dairesince müracaat ettiği yazısı üzerine mahalli seçim kurulunca köy seçmeninin sayısı alınmıştır. Buna göre 975 seçmenden 553’ünün oylamaya katıldığı, 523’ünün evet, 28’inin hayır oyu kullandığı, 2 oyun geçersiz olduğu ifade edilmiştir. Gaziantep İl Genel Meclisinin 19.01.1968 tarihli toplantısında Sakçagözü Köyünde belediye kurulmasının yararlı görülmesi üzerine “1580 Sayılı Kanunun değişik 7. Maddesi” gereğince belediye kurulmasına karar verildiği, valiliğin de aynı yönde görüş bildirdiği görülmüştür. Devlet İstatistik Enstitüsü de 1965 yılında yapılan genel nüfus sayımında köy nüfusunu 2.413 olarak bildirmiştir.

Belediye kurulması için kanunen aranılan şartların mevcudiyetinin varlığı, belediye idaresinin

mahalli hizmetlerin yapılması ve beldenin gelişmesi yönünde daha faydalı olacağı düşünülerek Sakçagözü Köyünde belediye kurulmasına dair Danıştay 3. Dairesi'nin 1962/2 Nolu Kararı' oybirliğiyle alınmıştır. Karar İçişleri Bakanlığı tarafından 24.02.1969'da başbakanlığa sunulmuş ve 26.02.1969'da cumhurbaşkanı, başbakan ve içişleri bakanının ortak imzasıyla Sakçagözü Köyü, belediye olmuştur (BCA, 30-11-1-0/ Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, 342-08-4).

2. 19. Yüzyıl Ortalarında Keferdiz'de Asayiş Sorunları

Anadolu, 16. yüzyıl sonlarından başlayarak 17. ve 18. yüzyıllarda da devam eden bir toplumsal alt üst oluş yaşamıştır. Eşkiya baskısından yılmış olan halk, kendisi için daha güvenli gördüğü yerlere göç etmek zorunda kalmış, tarımsal üretim düşmüştür. Devlet, ortaya çıkan ağır buhranın daha da şiddetlenmesinden çekinerek yerlerini terk edenleri tekrar eski yerlerine yerleştirmek ve konargöçeri yerleşik hayata geçirmek için çabalamıştır. Ancak karışıklıkların önünü alamayınca istenilen sonuca ulaşamamıştır (Eyicil, 1997: 69). Bu buhran döneminde 1731 yılında Okçu İzzeddünlü aşiretinin yola getirilmesi için Pazarcık'ta Ahmet Paşa'nın başarısız bir girişimi olmuştu. Sonrasında Paşa, Siverek'e konuşlanarak bu aşiretin Keferdiz'i tekrar talan etmesini engellemek için tedbir almıştır. Çünkü bir yıl önce hasat döneminde nahiyenin talan edildiği görülmektedir (Öğüt ve Küçük, 2015: 60).

Devlet otoritesinin, devletin gücünün zayıflamasıyla paralel olarak, azalması birçok yerde ayanların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Gâvur Dağları, İskenderun, Antakya ve Maraş'ı birbirine bağlayan caddede de durum pek farklı değildir. Bölgede ortaya çıkan otorite boşluğunu mahalli beyler, aşiret reisleri ve ağalar doldurmuşlardır. Bu sahada bulunan aşiretler 19. yüzyılın son çeyreğine kadar bağımsız hareket ediyorlar, kışlaklarıyla yaylakları arasında istedikleri gibi gidip gelebiliyorlardı (Karaboran, 1985: 327-328). Bu nedenle 19. yüzyıl ortalarında Keferdiz Nahiyesi sınırları dâhilinde ve ilişki içerisinde olduğu sahada (Gavur Dağı, İslahiye Ovası ve Kürd Dağı) aşiretlerin durumlarına bakmak gerekir. Ceyhan Nehrinden Belen Boğazı'na kadar uzanan dağ zincirine Gâvur Dağı denilmekte iken daha sonradan Cebel-i Bereket Dağı diye adlandırılmıştır. Gâvur Dağı ahalisi eskiden kalma Türklerden olup kendilerini Osmanlı olarak görmemişlerdir. Dağın doğu yönünde Keferdiz Nahiyesinin karşısında olan İlhamanlu Nahiyesine bağlı Hanağzı Köyünün yanında Gâvur Dağı'nın içine doğru girmiş olan Çerçili Nahiyesi yine onunla aynı sırada güney yönünde Kerkütlü Nahiyesi ahalisi Kürt olup Gâvur Dağı'nda bulunmaları nedeniyle Türkçe konuşmaktaydılar. İlhamanlu ve ona bağlı Eğintili Köyü, Çerçili ve Kerkütlü nahiyelerinde-bunlara kenar nahiyeleri de denir- Deli Halil'in nüfuzu geçerli olup hükümetin emri geçersizdi. Kerkütlü Nahiyesinde yer alan 80-90 hane civarındaki "İdinli (İdilli) ve Kökülü (Köklü)" köyleri ahalisi aslen Türk olup buradaki Kürtler'den mizaç olarak etkilenmişlerdir (Ahmet Cevdet Paşa, 1991: 124-125). Belgelere göre İdillüler ve Köklülüler eşkiyalık ve yağma olaylarına karışmayıp ziraatla uğraşmakta, "ırz ve namuslarıyla kendi hallerinde" yaşamaktaydılar (Yavuz, 2004: 39).

Kenar nahiyeler de denilen İlhamanlu, Çerçili ve Kerkütlü Nahiyeleri ile Keferdiz Nahiyesi arasında geniş ve mümbit bir ova olan Dumdum Ovası bulunmaktaydı. Bahsi geçen ova Delikanlı ve Çelikanlı aşiretlerinin gezip dolaştığı sahalar olup buralarda yerleşim mevcut değildir. Çerçili ise haydut ve eşkiya yatağı olup çalınan, gasp edilen hayvan ve diğer malların getirilip satıldığı bir pazar işlevi görmüştür. Adana tarafından gasp edilen ve çalınan hayvanlar ve diğer mallar burada satılır, Kilis ve Antep taraflarına götürülürdü. Yine aynı şekilde Kilis ve Antep taraflarından aşırılan hayvanlar, diğer mallar Çerçili'de alınır ve Adana taraflarına sevk edilirdi. Kerkütlü Nahiyesine tabi Kayabaşı Köyü, Gâvur Dağı'nın sarp yerlerine çıkılan bir noktada bulunmaktaydı. Hacı Ömeroğlu Deli Halil her başı sıkıştığında buraya firar etmekteydi (Ahmet Cevdet Paşa, 1991: 125). Zorda kaldığında Kayabaşı'na firar eden tek kişi o değildi. Burası genelde her türlü suça bulaşanların firar ettiği bir köydü (MLV, 257-72/8). Çünkü bahsi geçen köyün bulunduğu yerden sonra Gâvur Dağlarının sarp

kısımları başlıyor, bir baskın anında kaçış çok daha kolay oluyordu. Köyün bu durumunu değerlendirmek isteyenlerden biri de “yaradılışı gereği eşkıyalığa yatkın” Keferdiz Nahiyesi Müdürü Kel Mustafa Ağa idi. Kayabaşı Köyüne çekilerek başına seksen-doksan kadar eşkıya toplayarak civardaki köylere zulme başlamıştı (MLV, 257-72/4).

Gâvur Dağı’nın doğusunda ona paralel uzanan dağa ise Kürd Dağı denilmektedir. Kürd Dağı ahalisi genellikle Kürtlerden oluşmakta ve Kürtçe konuşmaktaydı. Bahsi geçen dağ Kilis Kazasına bağlı olup Kilis Kasabası da bu dağın doğu yönündedir. Burası Hacı Ömeroğlu Deli Halil’in zorbalığının hüküm sürdüğü yerd. Deli Halil, Kilis’te konağı olup devlet işlerine müdahale etmekte, istediği mahpusları serbest bıraktırmaktaydı. Kilis kaymakamı ova köylerine hükmetse de bahsi geçen dağ, Deli Halil’in tasallutu altındaydı. Kilis Kasabası adeta Halep hükümeti ile Kürd Dağı’na hâkim olan Deli Halil tarafından müşterek yönetilmekteydi. Hatta Maraş yönünde bulunan Keferdiz Nahiyesi ağaları ona karşı her ne kadar serbest ve müstakil hareket ediyorlarsa da Deli Halil onlara da üstünlük sağlamıştı (Ahmet Cevdet Paşa, 1991: 124-125).

Kürd Dağı bölgesinde yaşayan Kürtler üç aşirete ayrılmışlardı: Okçu İzzeddinlü, Şıhlar ve Amîkî. Okçu İzzeddinlü aşireti diğerlerine nazaran daha fazla nüfusa sahip olup bölgeye hükmeden Deli Halil’in aşiretiydi. Bu dağın Maraş taraflarındaki Keferdiz Nahiyesi de aynı aşiretten olmakla birlikte Maraş’la ilişki içerisindeydi. Keferdiz’in ağaları Deli Halil’e muhalif olsalar da Deli Halil onları yenerek kendi hükmünü burada da icra eder olmuştu. Öteki nahiyeler ise tamamıyla onun elindeydi. Diğer taraftan Şıhlar aşireti ile Amîkî aşireti ağaları birlikte hareket etmekteydi. Özellikle Şıhlar aşireti ağası Kürd Dağı’nda “muteber bir adam” idi. Okçu İzzeddinlü aşireti ağası Osman Ağa ise zararsız olup Deli Halil’in emri dışına çıkamazdı. Osman Ağa, Deli Halil hükmü altındaki dağı terk edince Reş Ağazade’ye uyararak Fırka-i İslahiye’ye gelmiş ve bağlılığını bildirmiştir. Yine Şıhlar aşiretinin Meydanlı Nahiyesi ağası Sino, Deli Halil’e taraftar ise de onun Kayabaşı’na firarıyla Şıhlar aşireti reisi Mehmet Ağa’ya uymak zorunda kalmıştır. Bölgeyi iskân etmek için gelen Fırka-i İslahiye’nin mümkün mertebe silaha başvurmada siyaset yoluyla Kürd Dağı’nı ele geçirdiği ve sağ tarafı açarak iki ateş arasında kalma tehlikesini bertaraf ettiği görülmektedir (Ahmet Cevdet Paşa, 1991: 144).

Bölgede asayişsizlikler hüküm sürdüğü bu dönemde Antakya-Maraş yolu üzerinde bulunan Keferdiz’de de bir dizi sorun baş göstermiştir. Bunun en önemli nedenlerinden biri yönetim karmaşasıdır. Vergilerin ve aşarın toplanması meselesi nedeniyle 19. yüzyıl ortalarında Kilis’e bağlı Keferdiz Nahiyesi Müdürü Köse Bekirzade (MLV 753-51/2) (Köse Bekiroğlu) (MLV 257-72/3) Kel Mustafa ile Maraş’a tabi Bulanık Nahiyesi Müdürü Abdülfettahzade (MLV 257-72/1) İnce Süleyman Bey arasında 1852 (H. 1268) yılının aşar maddesi yüzünden yağma kültürüyle de birleşen çatışmalar olmuştur. Bahsi geçen yöneticiler arasında baş gösteren olayın sonrasında Keferdiz’de yıkıma neden olan bir dizi gelişme ortaya çıkmıştır. Bu olaylarda intikam duygusuyla, bölgede var olan yağma kültürü birleşince Keferdiz Nahiyesi ve köyleri talan edilmiştir.

Çatışmanın tarafı olan İnce Bey’in müdürlüğünü yaptığı Bulanık Kazası Ceyhan Nehrinin Ulaşlı Dağlarına kadar olan bölümüdür. Kazada pek çok imar edilmiş köy bulunmakta olup Bulanık Nahiyesi Maraş Sancağına bağlıydı. Batısı Çukurova’ya güneyi Ulaşlı Dağlarına bitişik olduğundan ve güneydoğusunun bir kısmında Kürt nahiyeleri bulunduğundan güvenliği tamamen sağlanabilmiş değildi (Ahmet Cevdet Paşa, 1991: 127).

Kilis’e bağlı Keferdiz Nahiyesinin Müdürü Kel Mustafa’yla Maraş’a bağlı Bulanık Nahiyesi Müdürü İnce Bey arasında 1852’de “iltizâm mukata’at maddesinden” ortaya çıkan soğukluk ve düşmanlık üzerine beyler arasında çatışma çıkmıştı. Mülazım Kel Mustafa, 1852 yazında etrafına topladığı “avânesiyle” İnce Süleyman Bey’i ve kardeşi İbiş Ağa’yı “katl ve idam” eyleyerek etrafındakileri dağıtmış ve çatışmanın galibi olmuştu. Bulanık Nahiyesinin yeni müdürü Ağca Bey’in iddiasına göre Kel Mustafa etrafına topladığı adamlardan başka Karayığitoğlu vs. aşiret ve eşkıya

reislerini üçer beşer yüz adamıyla bir araya getirerek iki binden fazla adamı olmuştu. İnce Bey'le aynı aileden olan Ağca Bey'in kardeşi Ahmet Ağa, Bulanık Nahiyesinde vergi toplarken Kel Mustafa onun bulunduğu köyü basmış, Ağca Bey'in olduğu mahalli de basmaya niyetlenmişti. Bununla da yetinmeyerek Bulanık Nahiyesi ahalisinden olup ticaretle uğraşan Halep ve Antep'e gidip gelmekte olan tüccarların mal, hayvan ve eşyalarını gasp etmiş; yine birkaç köyü basarak hayvanlarını Kilis tarafına kaçırmıştı. Yaşananları haber alan Ağca Bey silahlanıp yanına adamlar alarak gitmiş ama çatışmada her iki taraf da etrafa dağılmıştı. Dolayısıyla o sene Kuşçu köyü ve diğer köyler ahalisinden vergiler toplanamamış, iki senelik vergi borcu ortaya çıkmış, halk vergi vermekten yüz çevirmişti (MLV 257-72/1).

Yaşanan olaydan sonra İnce Bey'in amcası ve varisi olan Ağca Bey bir arzuhal yazmış ve muhakeme edilmelerini istemiştir. Kel Mustafa'ya mahkemeye gelmesi defalarca yazılmış ancak, o mahkemeye gelmemiştir. Bu arada Kel Mustafa'nın güzel bir üslupla ikna edilerek ele geçirilmesi Kilis kaymakamına yazılmıştı. Ancak Kel Mustafa "yaradılışı gereği eşkıyalığa yatkın" olduğundan firar etmiş, Hıdır (Davar, Gâvur) Dağı kenarında her taraftan bu tür suçlara karışanların ilk fırsatta firar ettikleri eşkıya yatağı (MLV, 257-72/8) Kayabaşı Köyüne çekilmiş ve başına seksen doksan kadar eşkıya (MLV, 257-72/4) toplamış, civardaki köylere zulmetmeye başlamış, yerine müdür tayin edilen Ali Bey'i korkutarak etrafa bir takım adamlar göndererek sarkıntılık yapmaya başlamıştı. Kel Mustafa'nın bir an önce defedilmesi için bu işin çaresine bakılması Halep Meclisinden yazılmıştı. Bu asi müdürün; Köy muhtarları, mollalar, ayanlardan oluşan bir heyetle davet edilmesi, gelmeyecek olur, silaha davranırsa ""bi'l-misil" mukabele edilmesi ve ele geçirilmesi için Ağca Bey'e yardım edilmesi istenmiştir. Yardım için gerekli yerlere ve kişilere yazılması ve tembih edilmesi bildirilmişti. (A)MKT. UM. 134-28).

Kel Mustafa görevden alınmış olduğundan belgelerde "müdür-i sabık", eşkıyalık olaylarına karıştığından "bağy ve şekâvete ibtidâr (MLV 261-26/1)" olduğu şeklinde geçmektedir. Onun "uygunsuz hareketleri" üzerine Halep'te bulunan Miralay Kadri Bey askerleriyle üzerine gönderilmiş, Kel Mustafa'nın adamları dağıtılmış, gasp ettiği mallar ve hayvanları sahiplerine geri vermesi için Reyhaniye Kaymakamı Mürselzade Ahmet Bey görevlendirilmiş (İ.DH.281-17609), miralay da tekrar Halep'e dönmüştür (Kasım 1852) (İ. DH. 281-17609/3).

Sonraki süreçte olay Kel Mustafa'nın bertaraf edilmesiyle kalmamıştı. Bulanık Nahiyesi müdürü ve akrabaları iki defa Keferdiz'i basmışlar, baskınlarda diğer aşiretlerden ve eşkıya guruplarından da destek sağlamışlardı. Yörede etkinliği olan Tecirlü aşireti, Kilis yöresindeki eşkıyalar bu baskın ağının içerisinde yer almışlardı. İnce Bey'in ölümü üzerine yerine geçen Ağca Bey ve kardeşi Ahmet Ağa bir defa; öldürülen Şekerobası beyi İnce Bey'in oğlu ile Ağca Bey'in oğlu bir defa olmak üzere Keferdiz Nahiyesi ve köylerini iki defa basmışlar ve yağmalamışlardı. Bu yağma harekâtında Tecirli aşiretinden Kadir Ağa, Camusoğlu ve Ali Ağa adlı kişiler Kilisli "haşerâtıyla" birlikte iki baskına da iştirak etmişlerdi. Keferdiz'e bağlı 11 köy ve 1.000 kişinin (MLV 753-51/2) mallarını, eşyalarını ve hayvanlarını yağmalamışlar, 20 kişiyi katletmişlerdi. Yine dört değirmen, birçok konak⁶ ve sarayı ateşe vermişler, harabeye çevirmişlerdi. 1859 yılının Ekim ayında Kilis köyleri ahalisi, Hisar, İkizkuyusu, Kenisar, Kocalar, Sakçağözü, Türkan, Kartal, Eğmir Köse, Katrancı Sağır, Katrancı Kebir, Kesten köyleri ahalisi ve bölgenin ağası konumundaki Kösebekirzadeler durumlarının "perâkende ve perişân" olduğunu, nahiyelerinin harabeye döndüğünü, vergilerini ödeyecek durumlarının olmadığını ve suçluların cezalandırılmasını isteyen bir arzuhal yazmışlardı. Köylerin zararları ve öldürülen kişiler bu

⁶ Keferdiz'de bulunan birçok konaktan Milli Mücadele Döneminde Kuva-yı Milliye kuvvetleri barınma amacıyla yararlanmışlardır. Erol Uzun, Serhat Zaman, Savaş Alanları Turizminin Bir Çekiciliği Olarak Antep Savunması Mirası: Potansiyeli ve Gaziantep Turizmi Açısından Önemi Üzerine Coğrafi Bir Değerlendirme. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi. S. 9/2: 2020. s.931.

arzuhalde birlikte deftere kaydedilmiştir (MLV 753-51/2-3).

Tablo 1: Keferdiz Nahiyesinden Yağmalanan Mahsul, Hayvan, Mal ve Eşya Miktarı (MLV 753-51/2-3)⁷

KÖYLER	Yağmalanan mahsul miktarı										Yağmalanan hayvan sayısı								Yağmalanan mal ve eşyalar														
	Şeker (kiloe)	Hurma (kiloe)	Şeker ve Hurma	Bulgur (kiloe)	Çeltik (kantar)	Beyaz Pirinç (kantar)	Sadeyağ (tuluk)	Kırmızı (kiloe)	Pekmez (kantar)	Asel (balı ve kovan)	Sığır (kantar)	Öküz ve inek (adet)	Morkep (adet)	Anı (kovan)	Koyun, keçi ve gılgak (adet)	Buğur (adet)	Katır (adet)	İkbalı (adet)	Döğek (adet)	Yorgun (adet)	Yarık (adet)	Pahas (adet)	Kilim (adet)	Çorak (adet)	Hatı (adet)	Bakır (kantar)	Tiftik (adet)	Tabanur (adet)	Çadır (adet)	Aba ve gömlek (adet)	Kozak (kantar)	Kıyaf	
Keferdiz Nahiyesi	500	600	-	100	100	10	5 t.	50	15	200 Kovanın balı, 2 tulum	-	-	-	200	300	-	-	-	30	30	30	30	25	-	10	3	-	-	1 b. 1 k.	-	-	-	
Sakıyagözü	-	-	200	-	100	-	-	40	-	-	20	215	15	1000	2400	-	-	19	200	200	-	-	100	800	-	4	20	20 (çift)	-	-	20	-	-
İkizkuyusu	-	-	-	-	-	-	30	-	-	-	-	27	-	-	1560	3	6	25	88	88	25	160	180	350	-	3	-	-	-	-	-	-	
Türkmen	-	-	-	-	-	-	-	-	10	-	-	6	2	-	150	-	-	-	64	64	-	120	50	500	-	4	2	-	-	21 a. 31 g.	-	-	-
Kocalar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	36	6	-	100	-	-	-	45	45	-	50	10	250	-	1,5	-	-	-	-	-	-	-
Hisar	-	-	510	150	-	-	2,5	-	-	-	200	30	-	-	810	10	-	-	150	-	-	300	150	500	-	5	-	-	-	-	15 a.	-	-
Kemnar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	-	-	-	-	-	30	30	30	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Katrançı Sağır	-	150	-	80	-	-	50	-	-	-	124	10	-	-	-	-	-	30	30	-	50	10	150	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Katrançı Kebir	-	-	-	-	-	-	1,5	-	-	-	170	30	-	-	100	5	-	-	60	20	11	40	20	150	-	2	-	-	-	-	-	-	-
Höyük	200	500	-	50	-	-	-	-	-	-	-	18	-	-	-	-	-	-	45	45	-	50	20	200	-	1,5	-	-	-	-	-	-	-
Kesten	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	750	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sarı Kuyru (Sarı Kaya)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kartal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	870	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	2 (çift)	-	-	-	-	-
Ali ve Güllü beylerden alınan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	21	-	-	-	-	-	-	-	-	16	16	-	-	-	-	10
Toplam	700	1050	710	360	200	10	84, 5 t.	90	25	200 kb., 2 t.	20	795	112	1200	7040	18	11	95	742	552	66	800	565	2600	10	26	48	38	2	36 a. 31 g.	20	10	10

Ali ve Güllü beyler yakalandığında orada bulunan 16 neferin elbiseleri ve kırk çiftin ziraat eyledikleri hasılat da yağmalanmıştı (MLV 753-51/3-2). Ayrıca Keferdiz Nahiyesinde iki yağmalama olayında 4 adet değirmen yakılarak harap edilmiş, yine birçok konak ve iki tane kara bina yakılmıştır (MLV 753-51/2-3).

Keferdiz’de yaşanan asayişsizlikler bunlarla sınırlı değildi. 1860 yılının Haziran ayında bazı başka asayiş olayları meydana gelmişti. Adana, Maraş ve Halep havalilerinde çeşitli hıyanetleri ve kötülükleri görülenlerin çaldıkları eşya, hayvan vesairelerin bölüştürücüsü olan Çerçili Köyünden Koca Bey, oğlu ve Çergü adlı eşkıyalar üç gün kadar önce etraflarına topladıkları 40 kadar atlıya reis olmuşlardı. Maraş Kasabası kır serdarından intikam almak ve eşkıyalıklarını icra etmek için Maraş toprağına doğru yola çıkmış ve Lece’de (halk arasında Leçe olarak bilinir) kır serdarına saldırmışlardı. Açıkta gerçekleştirilen bu harekete karşılık kır serdarı misliyle karşılık vermiş; Koca Bey, oğlu ve Çergü ve ayrıca üç şahıs “telef” olmuş, diğer üç şahıs ise firar etmişti. Kır serdarının ise iki nefer zaptiyesi telef olmuştu. Maraş mutasarrıflığına yazılan bir yazıda firar eden üç neferin yakalanmasının uygun olduğu, yakalanan eşkıyaların muhakemesinin yapılması ve kararın bildirilmesi istenmiştir (A)MKT.UM. 416-88).

Fırka-i İslahiye’nin bölgeye gelmesinden bir buçuk yıl kadar önce bölgenin durumunu anlatan başka belgeler de vardır. 1863 tarihli bir yazıda Maraş ileri gelenlerinin şikâyeti belgelere yansımıştır. Maraş halkının “hayâdit ve kuttai tarik” yüzünden büyük sıkıntılar çektikleri, halkın yaşadığı fenalık

⁷ Tablo 1’deki kısaltmaların açılımı şöyledir: Sadeyağ sütununda t. tuluk, asel ve kovan sütununda t. tulum, kb. kovan balı; çadır sütununda b. 7 direkli büyük çadır, k. 4 direkli küçük çadır, aba ve gömlek sütununda a. aba, g. gömlek.

ve rahatsızlıkların genellikle Bereket Dağı, özellikle de Bereket Dağı'na bağlı Keferdiz Nahiyesi idari sınırları içinde bulunan Çerçili, Keller, Bağçe, Sulumağara, Hanağzı ahalilerinden kaynaklandığı bildirilmiştir. Devlet otoritesini yok hükmüne indiren, halkın huzur ve emniyetini ortadan kaldıran bu durum padişah emrine muhalif olduğundan iyi niyetle yaklaşılarak sorunun çözülmesi istenirken; bir buçuk ay kadar önce gasp ve hırsızlık olayı meydana gelmişti. Yaşanan hırsızlık olayında on iki bargir (beygir), çeşitli eşya ve silahlar gasp edilmişti. Olayın müsebbipleri yine bu köyler ahalileriydi. Sadece bahsi geçen olay değil birçok defa eşya, hayvan ve çeşitli malların çalındığı ve gasp edildiğine dair arzuhalder üzerine bunların tekrar iadesi için gerekli çalışmanın yapılması yazılmıştı. Malları gasp edenlerin gelmesi şöyle dursun, mallar da buldurulup getirilememişti. Bunun üzerine Keferdiz Nahiyesi ihtiyar ve ileri gelenlerinden elli kadar kişi toplanarak gasp edenlerden on iki hayvan, eşya ve silahların tamamını geri almışlar, "elleriyle götürüp" hükümete teslim etmişlerdi. Keferdiz Nahiyesi ileri gelenleri çalınan malları teslim ettikten sonra sekiz gün Maraş'ta kalarak güzel sözlerle ikna edilmişler, onlar da daha önceki kusurlarının affedilmesini istemişler, bundan sonra "ırz ve edebiyetle oturup kimesneye sarkıntılık itmeyeceklerini", eğer içlerinden birinin gizli ya da açık bir şekilde hırsızlığı vuku bulursa çalınan bir kuzu yerine sahibine bir at vereceklerini belirtmişler ve sözlerinde duracaklarına dair bir de senet vermişlerdi. Hükümetten de kendilerine bir şey yapılmayacağına dair garanti verilince "ziyâdesiyle memnuniyet"le geri dönmüşlerdi (A}MKT. UM. 508-19).

Asayişsizlik her geçen gün artınca Osmanlı Devleti Fırka-i İslahiye adlı bir birlik oluşturmuş, düzenin yeniden tesisi çabasına girişmişti (1865-1866). Fırka-i İslahiye bölgede asayişli sağlayınca hemen yeniden teşkilatlandırma çalışmalarına girişilmişti. Keferdiz ve Kürd Dağı müstakil bir kazaya dönüştürülmüş, bu kazaya Şehzade İzzettin Efendi'nin adına izafeten İzziye adı verilmişti. Bölgede asıl eşkiya Deli Halil olduğundan diğer ağaların iyi niyetleri görülerek gerek Okçu İzzeddünlü Ağası Osman Ağa ve Şıhlar aşireti Reisi Mehmet Ağa oluşturulan kaza meclisi azalığına getirilmiş, Kürd Dağı'nın iskânı onlar vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Bu dağda Hristiyan ve Yahudi yaşamadığından kaza meclisi tamamen Kürt ağalarından teşkil edilmiştir (Ahmet Cevdet Paşa, 1991: 145).

3. Fırka-i İslahiye'nin Düzeni Tesis Etmesinden Sonraki Süreçte Yaşanan Asayiş Sorunları

Fırka-i İslahiye 1865'te düzeni sağlamış olsa da asayişin temin edildiği yörede bazı sorunlar baş göstermişti. Ahmet Cevdet Paşa Maraş valiliğine getirildiğinde asayişsizlikleri görerek hemen müdahaleyle düzeni yeniden tesis etmiştir. Maraş'ta 18 günlük ikametinden sonra tekrar İstanbul'a dönmüştür (Ahmet Cevdet Paşa, 1991, 240). Onun gidişinden on yıl kadar sonra konargöçerlerin zararları ile ilgili şikâyetler ortaya çıkmıştı. 1891 yılında Keferdiz ahalisi İslahiye Kazasında "haymenişin" olan "kaba'il ve eşâ'ir"lerin kendilerinin ekinlerine zarar verdiklerini, eşyalarını ve mallarını gasp ettiklerini, hırsızlık yaptıklarını, mahalli hükümete şikâyetle bulunmalarına rağmen yaşananların önüne geçemediklerini belirtmişlerdir. Buna neden olarak da konargöçerlerin nüfuzlarıyla mahalli hükümetin yapacağı girişimleri engellemelerini göstermişlerdir. Sorunların çözümüne yönelik olarak da Cebel-i Bereket'e bağlı nahiyelerinin, daha yakın oldukları Kilis ya da Maraş kazalarından herhangi birine bağlanmasını ve buradaki konargöçerlerin uzaklaştırılmalarını önermişler, isteklerini içeren bir arzuhalisi Adana Vilayetine yazmışlardı (DH. MKT. 1889-9).

Milli Mücadele Döneminde işgaller sonucu yaşanan bir dizi asayişsizlikten Keferdiz halkı da etkilenmiştir. Keferdiz ağalarının soyundan gelen küçükbaş hayvan tüccarı Güllü Beyzade Hasan Ağa, Gaziantep taraflarında 12 kişilik bir Ermeni çetesinin ölüm tehdidine maruz kalmış; bir atı, yedi keçisi, madeni yüz on lirası, misafir olduğu evin hanımının mücevherleri, bu evin eşyaları ve Adana'da jandarma olan bir askerin oğlunun silahını almışlardı (BOA, HR. SYS, 2543-4/9-12).

Devlet düzeni 1865'te tesis edilse de Cumhuriyet'in ilanından sonra da bölgede eşkiyalık olayları devam etmişti. Daha önceki dönemde aşiretlerin, köylülerin ve eşkiyanın ilişkiler ağıyla ortaya

çıkan geniş koalisyondan yerini yine aynı geniş sahada ancak bireysel girişimler almıştır. Artık, aşiret ve köyler değil, geniş sahaya içine alan şahıs koalisyondan mevcuttur. Başka dikkat çeken nokta ise savaşlar ve Rus baskısı dolayısıyla bölgeye gelen Çerkes göçmenlerinin de bu koalisyona dâhil olmasıdır. Maraş Vilayetinde eşkıyalık yapan Candaroğlu İbrahim ihbar sonucu ele geçirilmiş ancak, baskından kurtulan bazı adamları başına bir takım “eşirra” (çok kötü insanlar) toplayarak tekrar eşkıyalık hareketlerine girişmişler, İslahiye’nin Kötü Obası Köyü civarında Atmani aşiretinden Köpük Salman’ın çadırını basmışlardır. Bu şahıslardan çete reisi Hasan, Balcı ve Kara Ali’nin arkadaşları oldukları anlaşılan Gaziantep’in Kara Dünük Köyünden Ali Oğlu Ökkeş, Ali Oğlu İsmail, İslahiye’nin Duran yaylasından Kolcu İbrahim oğlu Hasan, Ali oğlu Asaf, Pazarcık’ın Sof Alaca köyünden Vato oğlu Ahmet, Şimlik Köyünden Çerkes çocuğu Zekeriya, Kesik Dünbüllü Köyünden Reşit oğlu Mehmet namındaki yedi eşkıya ve bunlara yardım ve yataklık ettikleri sabit olan Sarı Kaya (Sarı Kuyu) köyünden Ahmet Kahyaoğullarından Şeyh Mehmet ve Şeyh Hüseyin, Duran yaylasından Seydi’nin oğlu Musto, Mehmet Ali oğlu Mamo, Pazarcık’ın Alaca Sofa Köyünden Harun oğlu Mehmet isimli beş şahsın; yine takip edilmekte olan çetenin ele geçirilemeyen bakiyelerinden “derdest” edileceklerin Takrir-i Sükûn Kanunu gereğince İstiklal Mahkemesine gönderilmesi Dâhiliye Vekaletinin Umum-ı Jandarma Kumandanlığı 10197 numara ve 03.09.1925 (R. 3.9.[13]41) tarihli tezkiresi üzerine Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa başkanlığında toplanan İcra Vekilleri Heyeti tarafından “tasvib ve kabul” edilmiştir (BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (BCA, 30-18-1/1).

Cumhuriyet döneminde sadece eşkıyalık olayları değil, dini tarikatların da devlet nezdinde rahatsızlık yarattığı görülmektedir. 1937 tarihli bir kararnamede 1877 tarihli Kafkas muhacirlerinden ölü Abdullah’ın oğlu 1897 doğumlu Şeyh Bilal’in, Keferdiz’e bağlı Hamidiye (Danacık) köyünde ikamet ettiği, “kendisine ilahi adam süsü vererek” propaganda yaptığı, bulunduğu yerde ve çevre köylerde etkinliğini arttırarak halkı fesada verdiği anlaşıldığından beş kişilik ailesi ile Giresun merkeze nakl ve iskan edilmiştir (Balcı, 2009: 84).

4. Keferdiz’de İktisadi Hayata Ait Bazı Veriler

Keferdiz’de 1850’lerde ziraat ve hayvancılığın yaygın olduğu görülmektedir. Zirai ürünlere bakıldığında buğday, arpa, çeltik, soğan, küncü (susam) üretimi vardır. Pekmez üretiminin varlığı etrafta üzüm bağlarının varlığına işaret etmektedir. Yine bulgur yapmak ve un öğütmek için 4 adet değirmenin varlığı tespit edilmiştir. 1855 yılındaki baskınlarda yine İkizkuyusu Köyünde Uncu Halo adlı bir şahsın öldürülmesi köyde en az bir değirmenin varlığının göstergesidir (MLV 753-51/2-3).

Keferdiz Nahiyesinde büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık yapılmakta; inek, koyun ve keçi yetiştiriciliği öne çıkmaktadır. Yük hayvanı olarak eşek, katır ve bargir (beygir) kullanılmaktadır. Nahiye de arıcılık yapıldığı da görülmektedir. Sakçagözü Köyünde 1.000 ve diğer yerlerde 200 kovandan oluşan arı kolonisinin varlığı belgelere yansımıştır. Ayrıca iki tulum bal üretiminin gerçekleştirildiğini gösteren başka bir bilgi daha mevcuttur. Tespit edilebilen yük hayvanı sayısı 11 katır, 18 bargir (beygir), 112 Merkep’tir. Yine nahiye de en az 793 adet büyükbaş (inek ve öküz), 7.040 adet küçükbaş (koyun keçi ve oğlak) bulunmaktadır. Küçükbaş hayvancılık yapanların 2.000 hayvandan oluşan büyük sürülerine de rastlanmakta; yine hayvanların sütlerinden yağ üretimi yapılmaktadır. Belgelerde 83,5 kantar ve ayrıca 5 tuluk sadeyağ üretildiği tespit edilmiştir. Evlerde çok sayıda kilim, halı, palas⁸ ve çuvalın varlığı koyunyünü ve keçi kollarından dokuma üretiminin yapıldığının göstergeleridir. Sadece 1855 yılında yapılan iki yağma hareketinde 800 palas, 565 kilim, 10 halı ve 2.600 çuvalın yağmalandığı tespit edilmiştir. Bunların yerel dokuma tezgâhlarında halkın kendi imkânlarıyla dokuduğu varsayılabilir (MLV 753-51/2-3).

⁸ Keçi kılından dokunmuş kaba kilim. <https://www.nedirnedemek.com/palas-ne-demek> (Erişim tarihi: 28.10.2021)

Keferdiz'le Gaziantep arasında ticari ilişkilere de rastlanmaktadır. 1919'da Keferdiz ileri gelenlerinden Güllü Beyzade Hasan Ağa'nın küçükbaş hayvan ticareti yaptığına dair bilgiler mevcuttur (BOA, HR. SYS, 2543-4/9-12). Hasan Ağa'nın, Güllü Bey'in soyundan gelmesi Kel Mustafa'nın da dâhil olduğu Kösebekirzadelerin bölgede devlet düzeninin tesisinden sonra ticari ilişkilere yöneldiklerine de işaret etmektedir.

1925 yılında yayınlanan bir raporda Cebel-i Bereket'in 10.000 km karelik sınırlarında nüfus azlığı gündeme gelmiştir. Kilometre kareye düşen insan sayısının azlığı endişe verici bulunmuş, nüfusa olan ihtiyaç belirtilmiştir. Yerleşik hayata geçmemiş olan aşiretlerin Keferdiz'i de içine alan bölgede iskânının çok uygun ve mümkün olduğu ifade edilmiştir. Bu iş için en uygun noktalardan biri Haruniye, diğeri ise zirai kabiliyetin yüksek olduğu İslahiye Ovası ve Keferdiz Nahiyesi idi. Buraların, çiftçilik kabiliyeti olan muhacirler için çok değerli iskân mıntikaları olduğu, vilayetin 40.000-50.000 nüfusu daha kaldıracabilecek alanlara sahip bulunduğu belirtilmektedir. İslahiye, Keferdiz, Düziçi (Haruniye Nahiyesi) ovaları hem bulundukları konum, hem manzaraları hem de zirai üretime uygun topraklarıyla önem arz etmekte ve dikkat çekmektedir (Aysal ve Arslan, 2018: 434-435).

5. Osmanlı Döneminde Keferdiz'de Eğitim

1911 yılında Keferdiz'de bir iptidai mektebi bulunmaktadır. Ancak bu iptidai mektebinin inşası yarım kalmış olup tamamlanması için bir dizi girişimde bulunulmuştur. Keferdiz Nahiyesinin merkezinde olduğu anlaşılan okul için başka yerler ve nahiye ahalisinden gelen yardımlarla inşa işine girilmişti. İstanbul ve Keferdiz Nahiyesi ahalisinin gönderdiği yardımlar 5.000 kûsur kuruş tutmakta olup bahsi geçen meblağla inşa işine girilmişti. Yapılacak binanın birinci katında iptidai için dört derslane, bir salon; ikinci katta rüştiye için üç derslane, bir muallim odası ve bir salon olmak üzere inşasına başlanmış ve eldeki parayla ancak birinci kat tamamlanmıştı. Yakın zamanda yağın yağmurların etkisiyle inşa halindeki iptidai binasının bazı kısımları zarar görmüştü. Hem zararın telafisi hem de ikinci katın inşasının tamamlanması için gerekli meblağ 250 liraydı. Bahar mevsiminin gelmesiyle iptidainin inşaatına başlanmak üzere yardım toplanmasına müsaade edilmesi için Keferdiz halkı talepte bulunmuştu (MF. İBT. 399-34/3).

6. Hz. Ukkâşe Türbesi

Hz. Ukkâşe Türbesi, Bereket Dağı'nda (Gâvur Dağı) bir tepe üzerinde olup bulunduğu yer Keferdiz Nahiyesi sınırlarına dâhildi. 1859'da türbenin bulunduğu mekân ve buraya ulaşımın sağlandığı yollarla ilgili sorunlar belgelere yansımıştır. "İrak ve yakın denilmeyerek" her taraftan insanlar "yardım dilemek" için buraya geliyordu. Ziyaretçiler asayiş ve barınma gibi birçok sorunla karşı karşıya kalıyorlardı. Bir de türbenin bulunduğu mahal köylerin ve hanelerin olmadığı bir yer olduğundan burada kalmak tehlikeli oluyor; geline mesafelerin uzaklığı dolayısıyla hemen dönüş de mümkün olmuyordu. Bunların "cihet-i emniyetleri"ni sağlamak için türbenin türbedarlığına talip olanlar vardı. Mekke-i Mükerre ahalilerinden Seyyid Muhammed Efendi bunlardan biriydi. Etrafta ona yardımcı olacak köy ve haneler olmadığından buraya on kadar hane yerleştirilmesi talep ediliyordu. Türbenin olduğu yerde cami inşası, "edâ-yı salavat-ı Cum'a ve ibâdet" edilmesi, buraya yerleşenlerin yedi sene vergi ödememeleri, bu yönde taltif edilmeleri Maraş Meclisinden merkeze yazılmıştı. Böylece türbe ziyareti sırasında ortaya çıkan sorunlar bertaraf edilmiş olacak, yolların güvenliği de sağlanacaktı (BOA, MLV. 580-17/4).

20. yüzyılın başlarında Bereket Dağı'nda türbenin bulunduğu tepede bir mescit, iki su kuyusu da bulunmaktaydı (ŞD. 152-63/1). Mescit, su kuyusu ve türbenin tamiri; türbedar ve ziyaretçilerin barınması için altı odalı bir barınma alanı inşası talebi vardı (BEO 1528-114586). Ayrıca 19. yüzyıl ortalarından itibaren yapılan girişimler sonucu Durmuşlar diye bir köy de kurulmuştu. Yine de Hz.

Ukkâşe Türbesi ve yollarının emniyetiyle ilgili problemlerin devam ettiği belgelere yansımaktadır. Türbenin ihtiyacını karşılayan su kuyularının tamire muhtaç olduğu görülmektedir. Buraya gelen ziyaretçilerin ve türbedarın barınma ihtiyacının karşılanması sorunları vardır. Yaşanan barınma sorunlarının giderilmesi için türbedar ve ziyaretçilere mahsus altı adet odanın inşası gündeme gelmiş, türbenin tamirat ve inşaatı için devletten talepte bulunulmuştur. Hazine-i Hassa Nezareti bu talebe Hz. Ukkâşe vakfı ve gelirlerine dair bir kayıt bulunamadığını belirterek türbenin masraflarının Evkâf Nezareti tarafından karşılanmasının mümkün olup olmadığını bu kuruma sormuştur. Kastedilen türbenin kayıt ve gelirlerinin olmadığı anlaşılmış ve böyle bir türbe için yeni odalar vs. ile alakalı masrafların karşılanmasının şu halde mümkün olmadığı belirtilmiştir. Yine de devlet, yardım etme arzusunda olup türbenin eklemeler yapılmaksızın tamiri için yeniden keşif yapılmasını istemiştir (BEO 1651-123814/2). Dolayısıyla yeni odalar inşa etmekten kaçınılması istenmiş, türbenin var olan haliyle tamiri konusunda yeni bir keşif yaptırılmış ve masraflar daha önce hesap edilenin neredeyse üçte bir fiyatında çıkmıştı. Bunun üzerine tamiratın yapılması için gerekli meblağın ödenmesi Evkâf Nezaretine yazılmıştı (İ.EV. 30-35/1).

Bahsi geçen zorlukların yaşanmasının en önemli nedenlerinden biri Hz. Ukkâşe Türbesi'sin 20. yüzyıl başlarında devlet nazarında türbe statüsünde görülmemesiydi. 1900 yılında burası bir vakıf olarak, türbenin hizmetini gören kişi de türbedar olarak görülmemektedir (ŞD. 152-63/1).

7. Sakçagözü'nde Kazı Çalışmalarına Dair Belgelere Yansıyanlar

Osman Hamdi Bey, 1883 yılında İslâhiye'de araştırmalar yaparken Sakçagözü'nde de bir dizi incelemelerde bulunmuştur. İnceleme sırasında Sam'al'ın 10 km kadar kuzeydoğusunda bulunan Coba Höyük tespit edilmiştir. Burada ilk kazı çalışmalarını 1907 yılında yüzeyde bulunan heykelleri gören Jon Garstang gerçekleştirmiştir. Kazılara ilk başladığı tarih 1908 yılıdır. 1908'deki kazılar kısa süreli de olsa 1911'de kazı işlemleri devam etmiştir. Yapılan kazılarda Geç Hitit dönemi heykellerine ulaşılmıştır. Çıkarılan eserler 1939'da Ankara'ya, Anadolu Medeniyetler Müzesi'ne getirilmiştir. 1949'da yeni bir kazı heyeti ikinci dönem kazılarına başlamıştır. Bu ekip John Waechter başkanlığında olup ekipte Joan du Plat Taylor ve Veronica Seton Williams bulunmaktaydı. İkinci dönem kazılarında etrafı duvarlar ile çevrilmiş bir saray yapısına da ulaşılmıştır (Üngör, 2017: 214-215).

Osmanlı arşiv belgelerinde ilk kazı çalışmalarını yapan Jon Gastrang'a kazılar yapması için izin verilmesi ve izin sürelerinin uzatılmasına dair kayıtlar vardır. İngiltere Devleti tebaasından Liverpool "Darülfünunu" (üniversitesi) hocalarından eski eserler uzmanı ve alim Mösyö Jon Gastrang'ın, İslahiye Kazasının Sakçagözü adlı mahallinde eski eserler çıkarmak için izin istediği, 1907'de yapılan bir dizi yazışma sonunda gerekli iznin verildiği görülmektedir (HR. TH.. 355-13). Onun ekibinde Almanyalı Horst, İngiliz Tabip Mösyö Artur Dikin, Rahip Lenton ve Osmanlı tebaası olup Rum cemaatinden alınan Marvوماتi bulunmaktaydı. Jon Gastrang, Boğazköy'de Müze-yi Hümâyün adına yapılan kazı çalışmalarını "temâşa ve tetkik itmek üzere" Ankara'ya gelmiş, buradan da Sakçagözü'ne ulaşmak için Kayseri yoluyla Adana'ya gitmesi gerekmişti. Müze-yi Hümâyün, onu itibarlı misafirlerden sayarak seyahati esnasında gerekli hürmetin gösterilmesini istemiş, bu kapsamda gerekli yazışmalar yapılmıştı. 6 Haziran 1907'de saat 10.00'da Kayseri ve Tarsus yoluyla Adana'ya ulaştığı polis idaresi tarafından haber verilmişti. Bu âlimin Halep, Antep ve Maraş'a da gideceği bildirilmişti (DH. TMİK.M.. 250-3/1).

1910 yılında Sakçagözü'nde "eser-i atfika (tarihi eser)" çıkarmak için gelen İngiltere tebaasından olup eski eserler uzmanı Mösyö "Con Garstanning" (Jon Garstang) çalışma izninin dolması nedeniyle ruhsatını yenilemek istemiş, bu talep Osmanlı yöneticileri tarafından uygun bulunmuştur. Böylece bir yıl daha tarihi eserler konusunda çalışma izni alabilmiştir (İMF. 16-7). 29 Ağustos 1911'tarihli bir belgede kendisine verilen ruhsatname gereğince "icrâ-yı tahribât eylemek üzere" birkaç güne kadar İskenderun'a gelerek oradan Sakçagözü'ne geçeceğinden seyahati esnasında gerekli tedbirlerin alınması

istenmiştir (DH. İD. 60-9/3). Bu âlimin Sakçagözü'nde 1908'den 1912 yılına kadar kazı çalışmalarında bulunduğu görülmektedir.

SONUÇ

Keferdiz Nahiyesi 1516'da Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra birkaç yüzyıl idari bakımdan Maraş'a bağlı kalmıştır. Belgelerde çoğunlukla Keferdiz bazen de Kefruz olarak geçer. Yerleşik hayata geçmeyen bazı aşiretlerin 1523'ten itibaren burada var oldukları görülmektedir. 1595'te Keferdiz denilen mahallin geçit üzerinde olması ve gelen giden yolcuların emniyetinin sağlanması için buraya iskân gerçekleştirilmesi istenmiştir. Böylece yörede asayiş sağlanmaya çalışılmıştır. 17. ve 18. yüzyıllarda Keferdiz'in idari olarak Maraş'a bağlılığının devam ettiği görülmektedir. Bir süre Mısırlı İbrahim Paşa'nın hâkimiyetinde kalan nahiye 1852'de Halep Eyaletinin Kilis Kazasına tabi olup bu süreçte nahiyede ciddi karışıklıklar çıkmıştır. Çukurova'dan Dersim'e kadar uzanan sahada merkezi otoritenin zafiyetinden kaynaklı durum Keferdiz için de söz konusudur. Osmanlı yönetim sistemindeki bazı yanlışlıklar Keferdiz'de sorunlara yol açmıştır. Nahiyenin vergisi ve yönetiminin Halep'te olup, aşar vergisinin Maraş'tan istenmesi bu yanlış uygulamalardan biriydi. Yaşanan karmaşa nahiye müdürleri arasında çatışmaya neden olmuş, üstelik İskenderun ve Antakya'yı Maraş'a bağlayan güzergâhın kapanmasının en önemli nedenlerinden de birini teşkil etmiştir. Çünkü bu güzergâhta devlet otoritesinin en az hissedildiği yerler Keferdiz'e bağlı yerlerdir. Keferdiz'in bulunduğu konum - farklı bir eyalete bağlılığı dolayısıyla- Maraş'a bağlı Ekbaz, Tiye ve Hacılar nahiyelerinin Maraş'la bağlantısını kesmekteydi. İç kesimlere kadar uzanan sınır Maraş'ı bu nahiyelerden coğrafi olarak neredeyse ayırıyordu. Sorunun çözümü, Fırka-i İslahiye'nin iskân faaliyetleriyle gerçekleştirilmiştir. İslahiye Kaymakamlığına bağlanan Keferdiz'de idari karmaşa son bulmuştur. 1878'den sonra Keferdiz Cebel-i Bereket Sancağına bağlanmıştır. Ancak nahiyenin sorunları idari yapıdaki bu değişikliklerden kaynaklı olarak zaman zaman devam etmiş, konargöçerler tarafından taciz edilmişler ve bunlardan korunmak için Maraş'a bağlanmak istemişlerdir. 1919'da nahiyenin merkezi Sakçagözü olmuştur. Keferdiz, Cumhuriyet döneminde 1933 yılına kadar Cebel-i Bereket Vilayetine bağlıdır. Ancak aynı yıl bu vilayetin ilga edilmesiyle Gaziantep'e bağlanmıştır. İkinci Meşrutiyet'ten sonra Sakçagöz ya da Sakçagözü ismi öne çıkmaya başlamış, 1969'da ise Sakçagözü adıyla belediye olmuştur.

Keferdiz, eşkiya saldırılarının veya bulunduğu yöreyle birlikte eşkiyalık olaylarının merkezinde yer almıştır. Eşkiyalık olaylarında aşiretler, eşkiya ve köylüler arasında bir koalisyonun varlığından söz edilebilir. Kel Mustafa, İnce Bey ve Ağca Bey'le yaşadığı çatışmalarda çevredeki diğer aşiretlerin e eşkiyaların da katılımı söz konusu olmuştur. Yörede yaşanan çatışmalarda taraflar diğer nahiye müdürlerinin de desteğini aramışlar ve onları ikna için propagandalar yapmışlardır. Yaşanalar karşısında devletin çok fazla müdahil olamaması devlet otoritesinin zafiyetini göstermesi bakımından önemlidir. Gerginlikler çatışmaya dönünce Keferdiz'in toplumsal düzeni alt üst olmuştur. Köse Bekirzadelerle Abdülfettahzadeler arasında gerginlikler ve çatışmalar Keferdiz'de huzursuzluklara neden olmuştur. Üstelik Keferdiz ileri gelenlerinden Kel Mustafa'nın kardeşlerinin tutuklanması diğer bir huzursuzluk sebebi olmuştur. Yaşanan çatışmalar yağmalama ve öldürme olaylarıyla neticelenmiş nahiye talan edilmiştir. İntikam duygusu ve yağma kültürünün yöredeki varlığı da olayların büyümesinin nedenlerindenidir. Keferdiz'e bağlı bulunan yerlerde güvenlik kuvvetlerine saldırmaktan çekinmeyen eşkiya gurupları kol gezmektedir. Keferdiz'e bağlı Çerçili Köyü eşkiyaların pazar yeridir. Farklı yerlerden çalınarak getirilen mallar ve eşyalar bulunamaması için burada değiştirilmekteydi. Köyde yerli halktan daha fazla sayıda eşkiya bulunmaktaydı. Özellikle Keferdiz'e bağlı, Keller, Hanağzı, Kürtbahçe, Çerçili taraflarında asayiş tamamen ortadan kalktığından Maraş-Antakya-İskenderun güzergâhı kapanmıştı. Keferdiz'de 1865'de Fırka-i İslahiye'nin düzeni sağlamasıyla devlet otoritesi tesis edilmiştir. Ancak 1890'larda bölgede bulunan konargöçerler Keferdizlileri rahat

bırakmamış, mallarını gasp etmeye, tarlalarına zarar vermeye başlamıştı.

İkinci Meşrutiyet'in eğitim alanındaki çalışmalarının Keferdiz'de de etkileri görülmüştür. Nahiye İstanbul ve Keferdiz'den toplanan yardımlarla bir iptidai inşaatına girilmiş ancak, inşaatı yarım kalmıştı. Yine burada büyük sahabilardan Hz. Ukkâşe Türbesi'nin güvenliği ve tamiri ile ilgili sorunlar aşılmaya çalışılmıştır. Türbenin etrafında yeni bir köy (Durmuşlar Köyü) ortaya çıkmıştı.

Keferdiz'de 1907 yılından itibaren kazı çalışmalarıyla ilgili gelişmeler olmuş, Liverpool Üniversitesi'nden Gastring, ekibiyle birlikte 1908-1911 yılları arasında kazı çalışması yapmıştır. İkinci dönem kazı çalışmaları 1949'da başlamıştır. Bu ekip John Waechter başkanlığında çalışmalar gerçekleştirmiştir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

- BOA, A. {DVNSMHHM.d.. 73-621.
 BOA, AE. SABH. I. 211-13952.
 BOA, AE.SMHD. I. 64-4154.
 BOA, AE.SMHD.I. 100-7051.
 BOA, AE.SMHD.I. 216-17104.
 BOA, AE.SMMD. II. 42-4149.
 BOA, AE.SMMD. III. 55-5540.
 BOA, AE.SMMD. IV. 104-12086.
 BOA, AE.SMST III./6-386-0.
 BOA, AE.SOSM. III. 51-3666.
 BOA, AE.SSLM. III, 225-13146.
 BOA, A}MKT.NZD.425-6.
 BOA, A}MKT UM.134-28.
 BOA, A}MKT.UM.416-88.
 BOA, A} MKT.UM.464-38.
 BOA, A}MKT.UM.508-19.
 BOA, BEO.1528-114586.
 BOA, BEO.1651-123814/2.
 BOA, DH.İ.14-1.
 BOA, DH.İD.60-9/3.
 BOA, DH.MKT.1889-9.
 BOA, DH.MKT.1932-3.
 BOA, DH.TMIK.M..250-3/1.
 BOA, HR.SYS.2543-4/9-12.
 BOA, HR.TH..355-13.
 BOA, İ.DH.281-17609.
 BOA, İ.DH.281-17609/3.
 BOA, İ.EV.30-35/1.
 BOA, İMF.16-7.
 BOA, MF.İBT.399-34/3.
 BOA, MKT.MHHM,82-93/1.
 BOA, MLV.257-72.
 BOA, MLV.261-26.
 BOA, MLV.600-58.

BOA, MLV.753-51.

BOA, ŞD.152/63.

BOA, ŞD.156-11.

BOA, Y.PRK.DH. 1-16.

BCA, 30-11-1-0/ Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, 342-08-4, 20.02.1969.

BCA, 30-18-1/1 Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), 15-55-19.

Telif Eserler

- Aysal, N., L. Arslan. (Güz, 2018). Türkiye'nin Sağlık Ve Toplumsal Coğrafyası: Cebel-i Bereket. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi. S. 63. 419-451.
- Balcı, S. (2009). Lozan Mübâdillerinin Giresun'a Yerleştirilmeleri ve Mübâdillerin Karşılaştıkları Sorunlar. Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sempozyumu (09-11 Ekim 2008). Ankara: Giresun Belediyesi. 76-85.
- Çadırcı, M. (1997). Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı. 2. Baskı. Ankara: TTK Yayınları.
- Çalışkan, A. (Ocak 2020). XVIII. ve XIX. Yüzyılda Maraş'ta Gayrimüslimlerin İktisadi Durumları. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. C/S. 17 (2): 967-986.
- Devellioğlu, F. (1996). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. 13. Baskı. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Ercan, Y. (2002). Yavuz Sultan Selim Dönemi/Ortadoğu'da Osmanlı Hâkimiyetinin Tesisi. Türkler Ansiklopedisi. C. 9. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 780-831.
- Eyicil, A. (1997). 1855'te Tâcirlü Aşireti'nin İsyanı. Tarih Araştırmaları Dergisi. C/S. 19 (30): 99-133.
- Gökbilgin, M. T. (1964). Nahiye. İslam Ansiklopedisi. C. 9. İstanbul: MEB Yayınları. 37-39.
- Halaçoğlu, Y. Fırka-ı İslahiye ve Yapmış Olduğu İskan. Tarih Dergisi. S. 27: 1-20.
- <https://www.nedirmedemek.com/palas-ne-demek> (Erişim Tarihi: 28.10.2021)
- Karaboran, H. (1986). İslahiye ve Hassa'nın Kuruluşundan Önce Yerleşme Durumu. V. Milletlerarası Türkoloji Kongresi. İstanbul: Edebiyat Fak. Basımevi. 303-329.
- Karaboran, H. (1994). Hatay-Maraş Çöküntü Hendeği Sahasında Yer Alan İslahiye ve Hassa'nın Kuruluşundan Önce Bu Yöredeki Yerleşme Durumu. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. C/S. 6 (1-2): 156-174.
- Karal, E. Z. (2007) Osmanlı Tarihi. 7. Baskı. C. VI. Ankara: TTK Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2008). Türkiye Teşkilât ve İdare Tarihi. 3. Baskı. Ankara: Cedit Neşriyat.
- Öğüt, T., N. Küçük. (Mayıs 2015). 18. Yüzyılda Kilis'te Okçu İzzeddinli Aşiretinin Vergi Direnci. Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD). C/S. 7 (12): 46-73.
- Özçağlar, H. (2014). Tarihsel Süreçte Bucakların Yönetsel Bölünüş İçindeki Yeri ve Önemi. Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi VIII. Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı. 285-296.
- Solak, İ. (2002). XVI Yüzyılda Maraş ve Çevresinde Dulkadırlı Türkmenleri. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi. S.12: 109-154.
- Sümer, F.(1963). Çukur-ova Tarihine Dâir Araştırmalar (Fetihten XVI. Yüzyılın Sonuna Kadar). Tarih Araştırmaları Dergisi. C/S. 1(1): 1-98.
- Şahin, İ. (2006). Nahiye. TDVİA. C.32. İstanbul: TDV Yayınları. 306-308.
- Talayhan, M. A. (2001). Osmanlı Devlet Salnamelerine Göre Adana ve Konya Vilayetlerinin İdari Taksimatı 1851-1910. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Tuncel, M. (2002). Kilis. TDVİA. C. 26. Ankara: TDV Yayınları. 5-8.
- Uzun, E., S. ZAMAN. (2020). Savaş Alanları Turizminin Bir Çekiciliği Olarak Antep Savunması Mirası:

- Potansiyeli Ve Gaziantep Turizmi Açısından Önemi Üzerine Coğrafi Bir Değerlendirme. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi. S. 9/2: 919-940.
- Ünal, A. (2006). Hitit İmparatorluğu'nun Yıkılışından Bizans Dönemi'nin Sonuna Kadar Adana ve Çukurova Tarihi. ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (Arkeoloji Özel Sayısı). C/S. 15 (3): 67-102.
- Üngör, İ. (Aralık, MMXVII). Gaziantep İli Nurdağı İlçesinde Tarihi ve Arkeolojik Çalışmalar. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi. C/S. IV (XIII): 213-263.
- Üngör, İ. (2011). İslahiye ve Çevresinde Geç Hitit Merkezleri. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. S. 8: 137-163.
- Yavuz, N. (2004). Fırka-i İslahiye. Ankara: Gündüz Yayıncılık.

EKLER: 1 (Karaboran, 1994: 173)

* Hilmi Karaboran, "Hatay-Maraş Çöküntü Hendeği"